

el cartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 153 / Olot, octubre 2023

Coordinació: Xavier Puigvert • Edició: Ajuntament d'Olot - Cultura i Educació i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / PATRIMONI FESTIU: PASSAT, PRESENT I FUTUR

El 2010 les Festes del Tura es declaren Festa Patrimonial d'Interès Nacional. La Memòria del Catàleg del Patrimoni Festiu de Catalunya en fa una definició. Llista actes religiosos, com l'ofrena floral, la missa i la processó, i per la banda secular esmenta els concerts (fent incís en el model basat en múltiples escenaris ubicats al centre) i allò que podríem marcar amb la polivalent etiqueta de "Cultura popular i tradicional": correfoc, sardanes, tornaboda... A tot això, s'hi sumen tres elements que per la seva singularitat són definits amb més detall: la Faràndula i els seus balls, el Cos Iris i el Correbou.

L'informe demostra que res no és immutable: fa dos segles la religió tenia molt de pes específic, no hi havia cap element de la faràndula actual i el contrapàs era popular. Però no cal una comparativa tan llunyana: dels tres trets més característics que s'esmentaven al final de la Memòria encara no fa vint anys, l'únic que manté el mateix estat de salut és la faràndula. Per altra banda, han nascut actes potencialment patrimonials que tenen una bona projecció. Altres festes majors, amb una estructura més tancada i protocol·litzada segons la litúrgia (vigílies, completes, anades a ofici, processons...), potser tenen més difícil de veure canvis, però a Olot només es marca un ordre en alguns punts concrets del programa. Això fa que cada any l'Àrea de Festes tingui un full en blanc on encabir noves propostes i fer un trencaclosques amb les aportacions del gran oblidat a la Memòria i pilar fonamental per configurar el caràcter de les festes: l'associacionisme local.

L'Àrea de Festes sempre ha mostrat interès a potenciar la cultura

popular i tradicional, i això darremament ha coincidit amb una generació amb empena i noves idees. Aquí he de fer menció obligada a l'Esbart Olot i El Til·ler, que hem treballat de valent i hem aconseguit una simbiosi que ha donat fruits: el primer, el ball pla, recuperat el 2014 en el seu format original (de dansa oberta al poble) a partir d'unes notes recollides en el segle XIX; en segon lloc, el seguici, impulsat el 2017 per posar en relleu i acostar al públic la faràndula històrica i les entitats de cultura popular olotines, i, finalment, l'Orquestra del Tura, impulsada el 2021 per donar visibilitat als instruments tradicionals amb un tractament musical molt cuidat per diversificar el mapa sonor de la festa. A banda, vull afegir la tasca de Xavier Pallàs, que amb els tocs de campanes ha rescatat una dimensió acústica perduda i que contribueix a fer que la festa continuï viva i evolucionant amb personalitat pròpia. La resposta del públic a les noves propostes ha estat molt positiva, malgrat que això no és un bon indicador: per Festes sempre hi ha gent al carrer. Però podem analitzar-ho en termes de participació activa: el ball pla cada any compta amb més balladors, i en especial el seguici ha comptat amb la inestimable col·laboració de molts agents (Comissió de Festes, Xerrics, PimPamPumFoc!, Marrinxos, la gent de Sant Ferriol i el Carme...). És un veritable exemple de cultura popular: la festa feta del poble per al poble, una catarsi col·lectiva.

Que tothom es bolqui en un acte

és motiu d'orgull però alhora s'ha de dir que és una feina voluntària i desinteressada que cal reconèixer. En un moment on tot tendeix a l'individualisme, que algú decideixi estirar un carro i entomar responsabilitats en entitats és quasi un miracle. No parlem només de ser allà el dia de l'acte, sinó d'organitzar-ho i gestionar-ho tot. Els qui hem estat al davant, sabem que és una tasca feixuga. Com dèiem, res no és per sempre i en poc temps la situació d'una entitat pot girar-se com un mitjó. Les entitats de cultura popular són més sensibles que d'altres amb estructures més estables, i la pandèmia n'ha estat una mostra. Mantenir el model de Festes implica recordar-ho, tenir un contacte fluid amb les entitats per assegurar-los suport o saber què fer amb el relleu generacional. I, sobretot, valorar-nos la feina els uns als altres.

Acabo amb unes reflexions per pensar en el futur: que neixin nous actes implica que d'altres hagin de morir necessàriament? Hi ha catalitzadors de la festa imprescindibles que cal conservar? La devoció a la Mare de Déu n'és un? Com s'adaptarà a un context cada cop menys cristianitzat? La cultura popular i tradicional n'és un altre? Com s'adaptarà a un context cada cop més globalitzat i individualista?

ÀLVAR BORRELL

Jordi Borràs

COL·LECCIÓ LOCAL

MONOGRAFIES

ARIMANY, Gemma,

Glatir, Barcelona: Trípod, 2023, 87 p.

Associació de Voluntaris i Voluntàries de Protecció Civil d'Olot. 10 anys, 2013-2023, Sant Joan les Fonts: Oliveras, 2023, 145 p.

Camins de llibertat. Guia de senders dels maquis. Ruta Jové-Gros de Prats de Molló a Manlleu, Olot: Amical Antics Guerrillers de Catalunya, 2023, desplegable.

Camins de llibertat. Guia de senders dels maquis. Ruta Boada de Cantonigròs a la Menera, Olot: Amical Antics Guerrillers de Catalunya, 2023, desplegable.

CRUSAFONT, Miquel de,

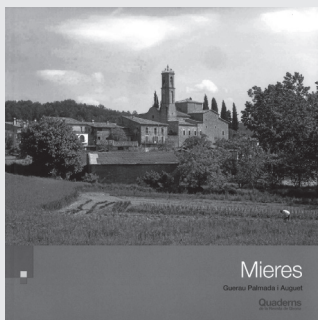
La moneda de les terres catalanes, Figueres: Brau, 2023, 140 p. (Eines i Feines; 14)

DÍAZ, Víctor i VERDAGUER, Neus,

La noia de la platja, Barcelona: Rosa dels Vents, 2023, 254 p.

PALMADA, Guerau,

Mieres, Girona: Diputació de Girona, 2023, 96 p. (Quaderns de la Revista de Girona; 230)

Paraules d'adolescents. Recull de poemes dels alumnes de 4t d'ESO de l'Escola Pia d'Olot, guiats pel mestratge del poeta Joan Mercader i Sunyer, Sant Joan les Fonts: Oliveras, 2023, 120 p.

VILA, Pep,

Els goigs, Girona: Diputació de

Girona, 2023, 96 p. (Quaderns de la Revista de Girona; 227)

ARTICLES

BARRANCO, Jordi et al.,

“El teixit de les festes [associacions festives locals]”, *La Comarca d'Olot*, núm. 2185, 24 agost 2023, p. 17-81.

BARTOLOMÉ, José Luis,

“L'escriptor Josep Pous i Pagès a Cadaqués”, *Sol Ixent*, núm. 28, juny 2023, p. 116-118.

BARTOLOMÉ, José Luis,

“L'ànima grega de la costa empordanesa segons Pous i Pagès”, *Auriga. Revista de Divulgació i Debat del Món Clàssic*, núm. 116, juny 2023, p. 23-26.

BARTOLOMÉ, José Luis,

“...També escriptor, mecenes i editor [Josep Berga i Boada]”, *La Comarca d'Olot*, núm. 2181, 13 juliol 2023, p. 8.

CAMPS, Isaac,

“Ruta Lyell. Un projecte de sender científic de llarg recorregut”, *Vèrtex*, núm. 305, març-abril 2023, p. 44-58.

CANIMAS, Margarita,

“L'últim concert [Josep M. Vila González]”, *L'Hostolenc*, núm. 56, desembre 2022-juny 2023, p. 56-57.

DORCA, Jordi,

“Cent anys de cinema amateur”, *Revista de Girona*, núm. 339, juliol-agost 2023, p. 107.

GELIS, Pere,

“Camins i viatges de principis del segle XX a les altes valls del Fluvià i el Brugent: D'Olot a Sant Pere de Falgars per l'Escalars”, *Puigsacalm*, núm. 158, juliol-setembre 2023, p. 8.

LA GUILLA,

“El pedró o creu de Can Sabater”, *El Comú. Butlletí d'Infor-*

mació Municipal de Tortellà, núm. 23, agost 2023, p. 24-25.

GUILLOT, Carles,

“Mieres Edat Moderna II. Segle XVII”, *Roca de Migdia. Revista de Mieres*, núm. 8, maig 2023, p. 58-61.

MARTÍ, Laia,

“Oficis i establiments antics: Cal Mestre del Mallol”, *Puigsacalm*, núm. 158, juliol-setembre 2023, p. 5-7.

MURLÀ, Josep,

“Miquel Traité, un gran mestre del pessebrisme català”, *El Senyal*, núm. 219, octubre-desembre 2022, p. 24.

MURLÀ, Josep,

“Parlem de domassos? [el domàs a la Garrotxa]”, *La Comarca d'Olot*, núm. 2185, 24 agost 2023, p. 92-97.

PUJOL, Josep,

“Una amistat perdurable [Xavier Monsalvatje Iglésias]”, *Revista de Girona*, núm. 339, juliol-agost 2023, p. 42-45.

ROQUÉ, Robert,

“Els artistes i la sardana: Quim Domene i Berga”, *Som. Publicació de Cultura Popular Catalana*, núm. 378, agost 2023, p. 30.

SALA, Joan,

“Quaranta-dos murals de denúncia a la façana de l'Ajuntament d'Olot”, *Revista de Girona*, núm. 339, juliol-agost 2023, p. 28-35.

SOCORREGUT, Josep,

“Com era Mieres l'any 1885? (IV) La Guixera”, *Roca de Migdia. Revista de Mieres*, núm. 8, maig 2023, p. 6-7.

SOLER, Santi,

“Tord aquí, tord allà, heus aquí l'escut de Tortellà”, *El Comú. Butlletí d'Informació Muni-*

pal de Tortellà, núm. 23, agost 2023, p. 38-39.

SURRELL, Núria,

“La Fageda: quaranta anys de projecte social”, *Revista de Girona*, núm. 339, juliol-agost 2023, p. 22-26.

VALERI, Xavier,

“Història: Inventari d’alcaldes, regidors i membres de juntes municipals (II)”, *El Soroll. Revista Semestral*, núm. 77, juny 2023, p. 38-40.

XANCÓ, Lluís,

“Les entitats: El Casino de les Preses”, *Revista de les Preses*, núm. 113, febrer 2023, p. 41.

XANCÓ, Lluís,

“Història: Montserrat Vayreda i la faràndula de les Preses”, *Revista de les Preses*, núm. 114, juliol 2023, p. 29.

TEXTOS ELECTRÒNICS

ARDANUY, Jordi,

“The simiots of Catalan folklore: neither are reminiscences so old, nor are they so strange beings”, *Folklore. Electronic Journal of Folklore* [Tallin], núm. 85/1, 2022, p. 35-54. Disponible a: <<https://doi.org/10.7592/FEJF2022.85.ardanuy>>

BENAVENT-VALLÈS, Enric,

“Pesebre y Arte Contemporáneo. Los Pesebres de la Plaça de Sant Jaume de Barcelona”, *BRAC-Barcelona, Research, Art, Creation*, núm. 11/2, juny 2023, p. 236-266 [en línia]. Disponible a: <<https://doi.org/10.17583/brac.9756>>

BESERAN, Pere,

“Relleu devocional de Crespià [alabastre de Beuda]”, *12 mesos, 12 obres*. Museu d’Art de Girona, núm. 462, juny 2023. [en línia]. Disponible a: <<https://museuart.cat/exposicions/un-mes-una-obra/>>

FEBRER, Aina,

Els esbossos com origen del desenvolupament arquitectònic: el lloc i el dibuix lliure com a inici de RCR Arquitectes, Barcelona: ETSAB-UPC, 2022, treball final de grau. Disponible a: <<https://upcommons.upc.edu/handle/2117/373456>>

FRIGOLA, Joan; TREMOLEDA,

Joaquim i CASTANYER, Pere, “La vil·la romana dels Pompeu o Can Ring (Besalú, la Garrotxa): balanç de les primeres campanyes de recerca (2017-2020)”, *Tribuna d’Arqueologia 2019-2020*, Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 2023, p. 138-154. [en línia]. Disponible a: <<http://hdl.handle.net/10687/452739>>

IRIARTE, Eneko et al.,

“Youngest Iberian Holocene volcanic eruptions and paleoenvironmental evolution of a barrier-paleolake in the Garrotxa Volcanic Field (NE Spain)”, *The Holocene*, p. 1-21, 2023. [en línia]. Disponible a: <<https://doi.org/10.1177/09596836231169989>>

REVELLES, Jordi et al.,

“Socio-ecological impact of monogenetic volcanism in the La Garrotxa Volcanic Field (NE Iberia)”, *Scientific Reports*, núm. 13/8168, 2023. [en línia]. Disponible a: <<https://doi.org/10.1038/s41598-023-35072-0>>

ROCA, Quim,

“Santiago Rusiñol pintant *Entrada al cementiri de Sóller a la nit*”, *12 mesos, 12 obres*. Museu d’Art de Girona, núm. 463, juliol 2023. [en línia]. Disponible a: <<https://museuart.cat/exposicions/un-mes-una-obra/>>

BREVIARI

Recentment, l’Arxiu Comarcal de la Garrotxa ha prestat el cartell de Festes del Tura de 1972 per a una exposició sobre Rafel Griera Calderón (Las Palmas de Gran Canaria, 1934-Olot, 2018), pintor format a l’escola pictòrica local, però allunyat del paisatgisme, i membre del col·lectiu d’artistes Cràter d’Art. L’exposició “Tota col·lecció és un fragment, qualsevol col·lecció és un univers. Una aproximació a la vida i obra de Rafael Griera Calderón”, s’ha pogut visitar a la Casa de la Paraula, de Santa Coloma de Farners, del 13 de maig fins al 15 de setembre d’enguany. Ha estat comissariada pel fill de l’artista i professor de Belles Arts a la Universitat de Barcelona, Rafel Griera Padrosa (Olot, 1967).

...

Els dies 7 i 8 d’octubre, les plaques i els carrers de Besalú tornaran a acollir la fira **Liberisliber**, creada l’any 2010 i desapareguda el 2021. Els promotors de la fira que mostra la producció de les petites editorials catalanes i d’altres llocs han pogut trobar els suports que reclamaven a les administracions i reprenen la iniciativa, que comptarà amb la participació de vora setanta editorials

...

Ja es pot consultar al repositori TDX la tesi doctoral *Accions creatives situades en l’àmbit de la postartesania i de la terrissa del segle XXI*, de Santiago Planella i Domènech (Olot, 1961), llicenciat a l’Accademia di Belle Arti di Firenze en l’especialitat d’escultura. El treball acadèmic, centrat en les aportacions de les habilitats tècniques artesanals aplicades a l’argila, va ser defensat per l’autor el passat 4 de maig a la facultat de Belles Arts de la Universitat de Barcelona.

DEL DINOU AL VINT-I-U / ODA A L'ESPECULACIÓ URBANÍSTICA

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

La primavera passada vaig anticipar la “commemoració” del centenari de la dictadura del general Miguel Primo de Rivera (1923-1930), biografiant el polític olotí de més alt rang que hi va donar suport, el banquer Pere Llosas. En opinió d'alguns, una injustícia. No pas perquè res del que digués no fos estrictament cert, sinó per no haver fet cap referència a les gestions que feu a Madrid en benefici d'Olot. No els falta raó. No en vaig dir res perquè, més endavant, tinc previst parlar sobre com es va resoldre l'obertura de la variant d'Olot i com va anar la construcció del grup escolar. Potser aleshores empetitem, encara més, el petit carrer que li hem dedicat. Però no serà avui. El meu *planning* mensual reserva aquest mes al gran patrici local de la dictadura, Manuel Malagrida Fontanet (1864-1946).

Aquest empresari indià és l'olotí més reconegut i homenatjat per l'Administració local. Forma part de la restringida Galeria d'Olotins Il·lustres i li tenim dedicat tot l'Eixample dels Rics, un monument a l'avinguda d'Aragó, una plaça a tocar del passeig de Barcelona, un alberg juvenil i un grup escolar. De la seva trajectòria empresarial a l'Argentina en sabem poca cosa, només que va fer molts diners i que va promoure la venda dels cigarrets que fabricava amb uns cartells publicitaris innovadors. A Olot, Malagrida es va fer un nom al promoure la urbanització del Pla de Llacs, uns aiguamolls allunyats del centre de la ciutat que no tenien cap valor econòmic i que duplicaven amb escriu tota la superfície de la vila d'Olot. Com a bon publicista, va guarnir aquesta grandiosa operació d'especu-

lació urbanística amb un imaginatiu relat: “La Ciudad Jardín”. L'empresari volia refundar la ciutat en uns terrenys de la seva propietat, on tothom tindria una caseta amb jardí, en un carrer assolellat i ample. L'esquer per convèncer l'Ajuntament era el compromís de cedir al comú les parcel·les centrals de la urbanització per construir-hi el nou ajuntament, un museu, una biblioteca, una escola i un nou casino. Però la nova urbanització estava tan allunyada del centre de la vila, i en uns terrenys tan inhòspits i plens de mosquits, que la majoria la va acollir amb reserves. Ho veien com una fantasia americana, pròpia d'un nou ric.

Tot i així, l'Ajuntament no s'hi va oposar. Es va limitar a exigir que primer s'urbanitzessin els accessos, és a dir, el passeig de Barcelona i l'entorn de l'actual plaça de Francesc Vayreda. L'empenta definitiva del nou eixample va arribar durant la dictadura de Primo de Rivera, quan l'Ajuntament va aixecar totes les restriccions, va oblidar-se de les cessions de terrenys, es va fer càrrec del cost de la urbanització dels carrers i va acceptar duplicar la superfície de la promoció urbanitzant l'aiguamoll de l'altra riba del Fluvià. No en va, Malagrida ja era diputat de la Mancomunitat per la província de Barcelona. El càrrec reial el compensava moralment del mal tràngol que havia passat el 1918, quan els regionalistes olotins el van vetar com a substitut del diputat a Corts Pere Llosas. Com he explicat altres vegades, el regidor catalanista Anton de Bolòs en va pagar les conseqüències. Denunciat per Malagrida per no haver custodiat bé la bandera *rojigualda* de la Biblioteca Popular, va ser arrestat, jutjat i empresonat.

ANIVERSARI / 650è ANIVERSARI DEL PROCÉS A ASTRUGA SA GAINARDA, ACUSADA DE BRUIXERIA

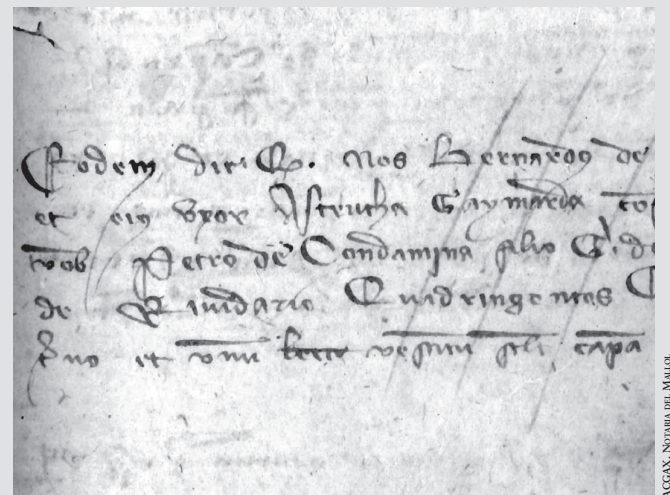
Astruga sa Gainarda, una dona que vivia al puig del Mallol, en el vescomtat de Bas, va ser acusada de practicar la bruixeria a mitjan 1373.

El seu cas, un dels pocs identificats en terres garrotxines, constitueix un dels processos més antics coneguts a Catalunya, i s'ha conservat entre els processos criminals medievals de l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic, dins el fons de la vegueria de Vic. Va ser donat a conèixer per Antoni Pladevall l'any 1974 i l'arxiver Rafel Ginebra en va fer l'edició completa el 2016.

Astruga, possiblement natural de Llaés, un veïnat del municipi de Ripoll, era casada amb Bernat de Bellsolà i va haver de fer front a l'acusació d'elaborar metzines i encanteris per fer enamorar o enemistar parelles, a més de fer d'alcavota. Aquestes greus acusacions de bruixeria consten en la inquisició dels fets davant la cúria civil del vescomtat, iniciada l'agost de 1373 i tancada pel procurador general del comtat de Besalú pel setembre d'aquell mateix any. Nombrosos testimonis de les valls d'en Bas, Bianya i Hostoles hi van aportar elements per fonamentar o desmentir les

sospites que planaven sobre la conducta de la dona.

Com a reivindicació del personatge, la població del Mallol va estrenar l'any 2003 una gegantessa amb el nom d'Estruga Maigarda, creada i dissenyada per Àngel Rigall, amb un vestuari elaborat per Pilar Badosa i Pilar Pons.

DOMÈNEC MOLI

En els anys noranta, exactament a partir de 1995, apareix el mensual *A 440 m sobre el nivell del mar*, un mensual farcit d'inquietuds que arribarà fins a l'inici del XXI i que aglutina la majoria dels comentaristes que feren possible *Gra de Fajol*. La revista, amb disseny de Quim Domene, va aconseguir una presència important en el conjunt de la premsa publicada en aquesta ciutat i va obtenir un premi important que li va reportar una injecció econòmica. L'equip que portava el gruix de la feina, sempre molt reduït, va assolir en un moment donat el punt de cansament que aconsellava buscar un recanvi. Es va temptar un grup de jovent que semblava respondre a la línia progressista que havia distingit la revista: s'ho varen pensar i varen rebutjar l'oferta. La revista va tancar. Segurament foren els darrers *boy-scouts*. Aquells anys també veieren l'aparició de la revista *Doble Set*, que tampoc envelliria. Cal remarcar, com a novetat d'aquesta etapa de finals i principis de segle, l'aparició d'una premsa gratuïta totalment dependent de la publicitat. Això, d'altra banda, els solucionava el problema econòmic que inevitablement castigava totes les publicacions que depenien d'una venda que a Olot sempre ha resultat insuficient. Però el fet de dependre de la col·laboració d'indústries, comerços o estaments oficials obliga a oferir al públic un relat blanc, sense crítica de cap tipus, sense ni tan sols intentar abordar els problemes per més evidents que siguin.

En línies generals, el que més ha canviat és l'esperit amb què naixien –i morien– moltes d'aquelles revistes que veieren la llum a la nostra ciutat. Ningú no cobrava un cèntim. Ens sentíem més que pagats veient imprès el relat de les nostres inquietuds. Jovenut era sinònim de rebel·lió. Es pretenia lluitar contra tot allò que creïem que mereixia millorar. En la premsa han subsistit al llarg de moltes generacions dues línies ben marcades: la dels rotatius que es dediquen a comentar les notícies en el sentit d'avançar socialment –per entendre'ns, podem anomenar *Destino*, *Canigó*, *Ímpetu*– i les que es limiten a cercar aquella línia econòmicament més rendible, on tot és de color de rosa, o bé cercant els diners desfrenant la morbositat de molta gent, o bé raspallant el poder –podríem citar moltes publicacions periòdiques titllades del cor, quan en realitat són de la cartera, que a voltes està prop del cor, i alguns rotatius llepaculs del partit que governa.

Quan d'aquí cent anys algú vulgui saber com vivíem a la ciutat d'Olot en els inicis del segle XXI a partir de la premsa local, només en podrà treure una conclusió: feliços, sense cap problema. Només la feina feixuga de fotografiar-se cada setmana. El jovent d'alguns sectors ben identificables també s'ha rendit al senyor diner.

Com deien per allà al segle XVII, “tres coses fan diners: fan tort, fan dret e fan furgar cony estret”.

ELS NOMS DE LA TERRA / COLLBONI SIMPLIFICAT

XAVIER PUIGVERT I GURT

Sempre que em demanen que esculli entre coll rodó i coll de piqué, interpreto que m'ofereixen dues vies per atacar un cim de la comarca: pujar per *Collrodó* o per *Colldepiquer*, tots dos imaginaris. Us podeu fer càrrec de la meva confusió entre argot tèxtil i codi excursionista si teniu en compte l'excés de collades que ens ofereix aquí la terra mare: cada matinal, milers de xiruques hi trepitgen *Colltort* i *Collsacreu*; travessen *el Collsacabra* o s'extralimiten cap al *coll de Canes* o *Collferrer*. Una estesa de colls per donar i per vendre.

Confusió a part, em crida molt l'atenció la manca de transparència etimològica de dos representants del collam local: *Collboni* i *Collmalivern*, a la vall de Mieres. Vistos en conjunt, els nostres colls acostumen a fer-se acompanyar d'adjectius i de noms de persona intel·ligibles i fàcils de reconèixer. I precisament aquests dos hi desentonen una mica. Si més no en la seva forma actual, ni “boni” ni “malivern” no encaixen en la tendència majoritària. Ofuscat per la necessitat de comprendre la lletra de metge que desdibuixa aquests topònims, he recorregut a les fonts antigues per obtenir algun resultat. L'èxit, com sempre, només ha sigut parcial: ara n'hi ha un que es pot llegir d'una tirada. En un recull de capbreuacions de masos i ter-

res de la vall de Mieres redactat el 1321, hi trobem inscrit *Collboni* com a *Collboniç* al costat d'un immutable *Collmalivern*: “*a meridie qum honore mansi de Collmalivern, ab occidente et circio qum honore mansi de Colleboniç*”. Sembla que en aquell mateix segle la forma original aguda ja va patir la transformació cap a la paraula plana que coneixem avui, perquè el “*mansi de Colboni*” apareix en el capbreu següent, datat el 1392. La claredat amb la què s'expressava antigament el nom de la terra permet situar-lo en el grup selecte de colls de Santa Pau i Mieres que van ser completats amb noms de persona: *Collellmir*, *Colitzà* (<COLLO WITIZANE, coll de Witiza) i *Collderequesens*. Tots són antropònims d'arrel germànica que tenen el seu contrapunt romànic en el nostre Boniç, homònim de la *collina* toscana de *Poggio Bonizio*, el puig de Boniç.

Per raons que se'ns escapen, el tal Boniç, que no tenim el gust de conèixer –la temptació d'identificar-lo amb el prevere Bonisius que volta pel monestir de Banyoles l'any 899 és forta–, va deixar una petja inesborrable en aquell coll. Siguem més precisos: els mierencs no la van voler esborrar, però es van sentir més còmodes simplificant-la. També van fer el mateix amb l'altre topònim que ens turmenta?

EMILI BASSOLS I ISAMAT

Fa poques setmanes, la Plataforma Intergovernamental de Biodiversitat i Serveis Ecosistèmics (IPBES), un organisme internacional vinculat a l'Organització de les Nacions Unides (ONU), va fer públic un extens informe en el qual un centenar d'experts d'arreu del món analitzava els efectes devastadors que estan provocant les espècies exòtiques invasores, tant plantes com animals, sobre la biodiversitat mundial, l'economia i la salut de les persones. La globalització, caracteritzada per un continu trànsit de mercaderies i un intens flux de persones, facilita l'arribada d'espècies a indrets del planeta on no haurien arribat mai de forma natural. L'informe conclou que es tracta d'una problemàtica molt greu que no pot ser negligida ni banalitzada i proposa que l'aplicació de mesures de control de les espècies invasores tingui un tracte preminent en les polítiques públiques governamentals. Poca broma.

Si baixem a una escala més local, aquesta problemàtica global es posa en evidència, perquè és quan n'observem directament els efectes. Qualsevol persona de la comarca fàcilment podrà llistar, com a mínim, deu espècies invasores que han irromput a la Garrotxa en els darrers anys. Una de les últimes incorporacions ha estat el berrat marró marbrejat (*Halyomorpha halys*). Es tracta d'un berrat pudent d'origen asiàtic que es va detectar per primera vegada a Europa el 2004. A Catalunya, el primer individu es va trobar a la ciutat de Girona, el 2016 i avui dia ja és present a les quatre demarcacions catalanes. És un animal amb una elevada capacitat de dispersió. S'assembla moltíssim a un berrat pudent autòcton anomenat *Raphigaster nebulosa* de qui es diferencia, entre altres detalls, per la combinació de groc i negre de les antenes.

La presència del nou berrat invasor genera dos problemes. Un és que, tot i ser un animal inofensiu per als humans, quan arriben els primers freds, és a

dir a finals de setembre i principis d'octubre, entra als habitatges per passar l'hivern i això crea molèsties a les persones que hi viuen. Sovint, el nombre d'individus que cometen la violació de domicili és molt elevat. Perquè encara que sembli increïble, per molt bons tancaments que es tinguin, se les empesquen per superar tots els obstacles i acaben entrant a casa. Un cop dins, detectarem el berrat marró marbrejat pel seu vol ronc i sorollós o el veurem deambular, desvergonyat, vora els marcs de les finestres cercant un forat o una escletxa on instal·lar-se. Aquests dies de finals d'estiu no és gens estrany trobar-ne algun a l'obrir finestres o porticons. Són exemplars que no s'han amagat prou bé i potser no cal donar-los una segona oportunitat. Passat l'hivern, a finals de març, els adults despertaran de la diapausa i abandonaran els llocs d'hibernació. Serà aleshores quan els tornarem a veure voleiant per casa, aquesta vegada amb la intenció de sortir-ne.

Però qui més ha de patir la presència del berrat marró marbrejat són els pagesos i les persones que menen horts. Com a bons hemípters que són, tant els adults com les nimfes, per alimentar-se claven els seus estilets en els fruits cosa que provoca la suberificació del teixit i per tant la pèrdua de qualitat de la fruita o l'hortalissa. És un insecte que s'alimenta d'una àmplia diversitat de plantes (polifàgia). Un dels fruits més atacats són les pomes, però també les peres i els préssecs. Pel que fa als cultius extensius, les espècies més perjudicades són el blat de moro, el gira-sol i la soja i entre les hortalisses, la mongeta, el pebrot i el tomàquet. La ciutadania comença a ser conscient de la primera problemàtica, perquè ja són molts els habitatges garrotxins ocupats il·legalment i perquè a ningú li agrada que entrin desconeguts a casa sense haver estat convidats. Però convé estar molt atents a la segona, l'afectació a fruites i hortalisses, perquè, si

la població de berrat marró marbrejat continua creixent, els danys també augmentaran, igual que les pèrdues econòmiques.

Plantejar l'erradicació d'aquesta nova espècie invasora és absolutament impossible. L'única cosa que es pot fer és intentar controlar i reduir els danys sobre els conreus agrícoles, i alhora seguir l'evolució demogràfica de l'espècie i estudiar si presenta algun punt feble per on la podem atacar.

Com tantes altres espècies nouvingudes, haurem d'aprendre a conviure-hi i ja ens podem començar a acostumar a treure el berrat marró marbrejat de casa, viu o mort.

E.B.

JOSEP M. MUÑOZ

Desconec en quin moment l'Ajuntament d'Olot va decidir dedicar el nom d'un carrer a l'escriptora Víctor Català. Per no saber, fins fa ben poc ni tan sols sabia que Olot tingués un carrer amb el seu nom. El vaig descobrir, ben bé per atzar, fent un camí poc habitual dins la meua rutina olotina, un xic per sota del vial Sant Jordi, en una zona ja gairebé perifèrica de la ciutat. Tant és així, que el carrer Víctor Català ni tan sols està asfaltat o empedrat, ni té voreres, i, en canvi, tal com es veu a la foto, té un aire mig rural que potser algun regidor va trobar escaient per a l'autora d'una literatura que els necessitats d'etiquetes classificatòries han titllat sovint de "rural". (Una altra característica que sorprèn els forans com jo és que les plaques dels noms de les vies urbanes d'Olot no solen incloure la denominació de "carrer de", sinó simplement el nom propi: "Víctor Català".)

Considerada fins fa ben poc temps l'autora d'una única, encara que excepcional, novel·la modernista, titulada *Solitud* i publicada l'any 1905, Víctor Català ha estat estudiada, editada i reivindicada en els darrers anys, en una feina on han confluït, entre d'altres, des de la Càtedra Víctor Català de la UdG i l'Ajuntament de l'Escala fins al Club Editor, que n'ha publicat, entre altres llibres, tots els contes. Aquest impuls ha fet que l'autora escalenca hagi estat redescoberta per noves generacions de lectors (i lectores), ha permès valorar-ne altres títols més enllà de *Solitud* (encara que els aviso que tindran feina de convence'm que *Un film (3.000 metres)* és una gran novel·la) i ha fet possible, també, explicar el conjunt de la seva obra com un tot coherent i indestriable, tal com ha assajat de fer, i m'hauran de perdonar la referència bibliogràfica, Margarida Casacuberta en un llibre que vaig tenir el goig de publicar a L'Avenç (*Víctor Català, l'escriptora emmascarada*, 2019).

És cert que l'obra de l'autora, que va morir quasi centenària, es concentra a la primera dècada del segle XX i que després va ser bandejada per l'onada del Noucentisme, amb un fort perjudici que va persistir llargament: encara el 1970, poc després de la seva mort, l'entrada poc generosa que la *Gran Enciclopèdia Catalana* dedicava a Caterina Albert i Paradís (l'Escala, 1869-1966) afirmava que "la seva figura esdevingué, amb el pas dels anys, cada cop més una relíquia, i la seva influència fou marginada pels nous corrents estètics". En un equívoc comparable, salvant les distàncies, amb el que va haver-hi amb Josep Pla i el seu retir de Llofriu, l'article de la *Gran Enciclopèdia* –que va motivar una raonada protesta escrita per Maria Aurèlia Capmany al director de l'obra– parlava també de "l'existència monòtona de l'autora", la qual, es diu erròniament, "portà una vida reclosa i no abandonà mai la seva localitat". Ara sabem que, a més de tenir domicili a Barcelona, Caterina Albert –malgrat la seva insistència a presentar-se com una dona auto-

didacta i una escriptora amateur– era una dona molt formada i que llegia, en la llengua original, les novetats literàries europees.

Però més enllà d'això, Víctor Català té una vinculació molt més important amb Olot del que veure aquell carrer semirural que en porta el nom faria pensar al passejant ocasional. És una història prou coneguda, que ha estat explicada per Margarida Casacuberta i Lluís Rius en un llibre sobre els Jocs Florals d'Olot (Editora de Batet, 1989); de fet, va ser a partir de l'escàndol suscitat en saber-se que el monòleg *La infanticida*, premiat amb tot mereixement al Certamen Literari d'Olot de l'any 1898, tenia com autora una dona que no arribava a la trentena, que Caterina Albert va voler "refugiar-se", a partir d'aleshores i per sempre més, darrere d'un pseudònim masculí: "Víctor Català".

Aquest pseudònim li va servir per construir-se una identitat artística, paral·lela i oposada a la identitat de la persona Caterina Albert, i una màscara darrere la qual protegir-se. Si, com afirma una de les seves estudioses, Irene Muñoz, la mateixa Albert va acabar establint "una línia divisòria molt clara entre qui era Caterina Albert, en el seu entorn, i qui era Víctor Català, escriptora", entendran que, més enllà que es presentin com a vindicats, resultin erronis i fins un punt ridículs els intents de "retornar" a l'autora el seu nom real. Negar a Caterina Albert el pseudònim que va fer servir en tota la seva trajectòria literària, fins i tot quan feia anys i panys que tothom sabia que era una dona, no ajuda a entendre la seva obra ni la seva circumstància històrica. I més quan aquesta suposada reparació d'una injustícia històrica, que es fa volent negar la història, no té en compte que Víctor Català no aspirava solament a ser una gran escriptora: ella volia ser un gran escriptor. Que és el que ara sabem que va aconseguir.

JOAN TRESSERRAS

Recordo haver vist, fa bastant temps, a la planta baixa del nostre Museu Comarcal de la Garrotxa, unes mostres de divulgació cultural que tenien un bon nivell de presentació. Era quan la fundació de “la Caixa” solia fer unes exposicions itinerants per diferents localitats de Catalunya (parlo de quan encara no era CaixaBank i les seves oficines d’atenció al públic encara no eren una *store*). Dic haver vist una d’aquestes mostres, si la memòria no em falla, dedicada a l’evolució del coneixement, on uns gràfics entenedors mostren com uns arqueòlegs havien trobat un tros de peça ceràmica que, per la forma i la textura, podia ser part d’una gerra. I amb aquest simple tros dibuixaven la possible gerra sencera. Però a mesura que anaven trobant peces, anaven dibuixant les possibles formes de la gerra fins que, al final, la forma que en resultava poc tenia a veure amb la del dibuix inicial. I així, de la mateixa manera, anem avançant els nostres coneixements i, de retruc, anem formant la nostra memòria.

Tot això ve al cas perquè avui m’atreveixo en aquesta vivència a anar més enllà, als límits en els quals els records es fan fonedissos i, com en l’exemple de la gerra, els podria qualificar d’arqueològics, perquè m’ha calgut la informació i la cooperació de l’entorn familiar d’aquells moments per donar un cert sentit a tot plegat. Jo vaig néixer el 1934, dos anys abans que esclatés el disbarat incívic de la nostra guerra. Seria a finals d’aquesta i deuria tenir uns quatre anys quan, de sobte, uns avions sobrevolaren el barri del Carme on vivíem. En recordo el soroll impactant i la velocitat. La meua família entrà en pànic per por d’un bombardeig i recordo que un meu oncle que era casualment a casa, convalescent d’un hospital per ferida de guerra, començà a cridar i donar ordres, i va obligar-nos a obrir totes les finestres i balcons –suposo que temo-

rós que una possible ona explosiva projectés els vidres cap a l’interior– i també a estar-nos quietes i estirats a terra de bocaterrosa fins que ja no s’oïren els temuts motors. Tant se val: no vaig acabar d’entendre aquell joc en el qual tothom estava esverat i em va colpir més una por encomanada que potser la real.

Un altre record, ja més concret, foren els dies de la Retirada, a principis de febrer de 1939. La mainada d’aquell veïnat teníem l’hàbit de jugar al carrer tranquil –avui carrer d’Antoni Soler– i de sobte la tranquil·litat desaparegué i donà pas a un trànsit quasi continu, nit i dia, de camions i cotxes atapeïts de gent i embalsats en direcció a la carretera de Girona. Els que marxaven a peu, entre ells molts soldats escampats i amb embenats malforjats, pujaven per Sant Bernat i el camí de les Feixes cap a Llocalou. Això ho recordo per un fet que mai no he comprès: la meua família decidí portar la mainada, germans i cosins, a la casa de la Creu Vermella, situada just al camí que he mencionat. Suposo que la raó de la decisió era el temor que es bombardegés la ciutat. Però no fou així i les úniques bombes que caigueren, el dia 5 de febrer, foren just a l’extraradi: les unes al mas Serrat, amb dues víctimes, i les altres vora on ara hi ha la subestació elèctrica, entre les falces dels volcans la Garrinada i Montsacopa... a un tir de pedra de la Creu Vermella, el nostre previst refugi segur. No cal dir que provocà un retorn ràpid i astorat cap a les nostres llars. Més tard i durant un temps, els forats que provocaren aquelles bombes constituïren el nostre parc infantil.

Els soferts lectors d’aquesta vivència tenen la sort que *El Cartipàs* encara no és sonor i així s’estalvien de sentir-me cantar la cançó del poeta i cantautor cubà Silvio Rodríguez *I com passa el temps, que de sobte són anys*.

